

WILSON PRENSİPLERİ'NİN TAŞRADA KÜÇÜK BİR YANSIMASI: VILSON GAZETESİ

Nejdet BİLGİ*

Öz

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, savaş sonrası dünya düzeninin nasıl olması gerektiğine ilişkin 14 ilke açıkladı. Bu ilkeler, savaş sonrasında mağlup ülkelerde ve özellikle Osmanlı'da ciddi yankı buldu. Birçok aydın ülkenin kurtuluşunu bu ilkelerde gördü. Bunlardan bazıları Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni kurdular. Bu cemiyet vasıtasıyla Wilson'ın ve ilkelerinin tanınması sağlandı. Wilson ve ilkelerinin ülkenin başkenti İstanbul dışındaki yansımalarından en dikkate değer olanı Manisa'da ortaya çıktı. Batı Anadolu'nun Yunan işgali tehlikesi yaşadığı sıralarda, Manisa'da Vilson adıyla bir gazete yayınlandı. Manisa, basın tarihi açısından çok zengin bir geçmişe sahip değildir. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarından sonra ikinci basın hareketi Mondros Mütarekesi döneminde görülür. Bu dönemin bilinen iki gazetesinden ilki Vilson, ikincisi Ertuğrul'dur. Her iki gazete de, üç ay ara ile aynı kişi tarafından çıkarılmıştır. Bu çalışma, elde ilk ve tek sayısı bulunan Vilson gazetesini, hem Manisa basın tarihi açısından ve hem de dönemin gündemindeki yeri açısından ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca gazete teknik ve içerik yönünden de incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Wilson İlkeleri, Vilson Gazetesi, Manisa, Basın Tarihi, Mütareke Dönemi*

Abstract

Wilson's Principles a Small Reflection in the Country: Vilson Newspaper

Towards the end of World War I, President Woodrow Wilson explained 14 principles about how post-war world order should be. These principles, after the war in the defeated countries, especially in the Ottoman Empire found a serious echo. Many intellectuals saw the liberation of the country in these principles. Some of them established the Wilson's Principles Society. Through this association, Wilson and his principles were recognized. The most remarkable of Wilson and his principles outside the capital city of Istanbul emerged in Manisa. In the wake of the Greek occupation of Western Anatolia, a newspaper was published in Manisa in the name of Vilson. Manisa does not have a very rich history in terms of press history. After the first years of the Second Constitution, the second press action is seen during the Mondros Armistice period.

* Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Manisa. E-posta: nejdet.bilgi@gmail.com
(Makale Gönderim Tarihi: 25.02.2018 - Makale Kabul Tarihi: 09.06.2018)

One of the two known newspapers of this period is Vilson and the second is Ertuğrul. Both newspapers were issued by the same person for three months. This study aims to examine the Vilson journal which has the first and the only number in hand, both in terms of Manisa press history and place in the agenda of the period. The newspaper will also be reviewed in terms of technique and content.

Key Words: *Wilson's Principles, Vilson Newspaper, Manisa, Press History, Armistice Period*

Giriş

Manisa basın hayatı açısından fazlaca mümbit bir belde sayılmaz. Özellikle hemen yakınında bulunan ve basın tarihimizin İstanbul'dan sonra en önemli merkezlerinden birisi olan İzmir'in bundaki payı büyük olsa gerektir. Bilinen ilk gazete ve dergilerin II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında çıktığı ve uzun ömürlü olamadıkları Manisa'da, basın hayatının varlığına dair izlerin görüldüğü ikinci dönem Mütareke yıllarıdır. *Vilson* gazetesi de bilindiği kadarıyla bu dönemde çıkan iki gazeteden ilkidir. Diğeri *Vilson*'dan yaklaşık üç ay sonra yayımlanan *Ertuğrul* gazetesidir.

Vilson gazetesinin, Wilson Prensipleri'nin ülkemizde yıldızının en parlak olduğu dönemde ve üstelik taşrada neşredilmiş olması dikkate değerdir. Daha önce hakkında bir tanıtım yazısının¹ da kaleme alındığı gazetenin, bir misyonu temsil ettiği açıktır. Bunun da Wilson Prensipleri olduğu, dönemin birçok aydını gibi, gazeteyi çıkaranağın da ülkenin kurtuluşunu bu prensiplerde aradıkları söylenebilir.

Batı Anadolu'da Yunan işgal tehlikesinin giderek büyüdüğü ve gerçekleşmeye yüz tuttuğu tarihlerde, ülkenin adeta yönetim boşluğuna düşmüş olmasının, Wilson Prensipleri'ne ilginin artması sonucunu doğurduğu bilinmektedir. Ama bu ilginin daha çok başkent veya diğer büyük kentlerin basınında yankı bulduğu, taşra kentlerindeki yankısının sınırlı olduğu da bilinmektedir². Bu bakımdan Manisa'da *Vilson* adıyla bu prensipleri savunan bir gazete çıkarılmasının, dikkate değer ve benzersiz bir durum olduğu belirtmek gerekir.

Bilindiği üzere Amerika Birleşik Devletleri I. Dünya Savaşı'na girdikten bir süre sonra, 8 Ocak 1918 tarihinde Wilson Prensipleri olarak adlandırılan ünlü 14 maddelik barış planını açıkladı. Açık diplomasi, serbest ulaşım, eşit ticari haklar, silahsızlanma, sömürgeciliğın kaldırılması, işgallerin sona erdirilmesi, tüm devletlerin siyasi bağımsızlığının tanınması gibi temel prensipleri içeren plan, Başkan Thomas Woodrow Wilson tarafından Amerikan Kongresi'nde açıklanmıştır³. Prensiplerin özellikle 12. Maddesi Osmanlı

¹ Konukçu 1983, s. 16-20.

² Şahingöz ve Keleşyılmaz 1996, s. 357-378.

³ Tevetoğlu 1988, s. 151-153.

İmparatorluğu ile ilgilidir. Bu madde aynen şöyledir: “*Şimdiki Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerle meskûn kısımlarına tam bir hükümlanlık hakkı tanınması, fakat bugün Türk hâkimiyetinde bulunan diğer milliyetlere de tam bir emniyet içinde yaşama ve kolayca gelişme imkânının güvence altına alınması. Çanakkale Boğazı'nın milletlerarası bir güvence altında bütün milletlerin gemilerine ve ticâret ulaşımına açık kalması*”⁴.

Savaşın sonuna kadar bu ilkelerin hayata geçirilmesi veya diğer devletler özellikle İtilaf devletleri tarafından dikkate alınması pek söz konusu olmadı. Özellikle işgal ve sömürgecilik gibi hususlarda İtilaf devletlerinin konumları ile çelişmesi bunda etkili oldu. Fakat savaşın sona ermesi ile birlikte özellikle mağlup, işgal altındaki veya sömürge durumundaki ülkelerde bu ilkeler ilgi görmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan mağlup çıkmasıyla birlikte Wilson Prensipleri'nin bazı aydınların gündemine girdi. Halide Edib (Adıvar) ve Ahmet Emin (Yalman) başta olmak üzere bazı yazarlar bu prensipler çevresinde bir kuruluş oluşturmaya yöneldiler. Nihayetinde 4 Aralık 1918 tarihinde Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni kurdular⁵. Cemiyet üyeleri, o tarihlerde Paris'te bulunan Wilson'a bir muhtıra göndermeye karar verdiler. Muhtıra, “*Amerika'nın, Türkiye'ye önce belirli bir zaman için barış sağlaması, yani taarruzdan korunmasını sağlaması, aynı zamanda, Türkiye'ye iktisadi yardımda bulunması, bu yıllar içinde Türkiye'ye uzmanlar göndererek yeni bir rejim kurması ve iç kalkınmayı sağlamasından ibaretti*”⁶. Galip devletlerin mağlup devletlere hiç bir hak tanımayacağı endişesini taşıyan bu aydınlar, ülkeye göz dikmediğinden emin oldukları Wilson'a umut bağlamışlardı. Hatta, cemiyet üyelerinden Yunus Nadi (Abaloğlu), Wilson'ın bu sıralarda “*ünlü prensipleriyle adeta yeni bir peygamber gibi*” görüldüğünü belirtiyor⁷.

Wilson Prensipleri'ne umut bağlayan yalnızca başkentin aydınları değildi. Yunan işgali tehlikesine maruz kalan Batı Anadolu kentlerindeki aydınların da benzer beklentilere sahip olduğunu, Manisa'da yayın hayatına giren Vilson gazetesi somut olarak göstermeye yeterlidir. Aynı tarihlerde İzmir'de yayınlanan *Hukuk-ı Beşer*'in, Adana'nın Türk hakimiyetinden koparıldığı haberlerine⁸ tepki maksadıyla yayımladığı başyazısında, “*öldürülen Adana değil, camia-i insaniyet ve fazilet olan Vilson Prensipleri'dir*”⁹

⁴ Tevetoğlu 1988, s. 152.

⁵ Tevetoğlu 1988, s. 154.

⁶ Adıvar 1987, s. 22.

⁷ Tevetoğlu 1988, s. 161.

⁸ Bölgedeki Fransız işgali sayesinde 7 Mart 1919'da Kozan, Kars (Kadirli), Feke, Mağara (Tufanbeyli) ve Haçin (Saimbeyli)'de Ermeni hakimiyeti kurulmuştu. Sarıhan 1993, s. 160.

⁹ “Vilson'a Suikasd”, *Hukuk-ı Beşer*, 13 Mart [1]335, s. 1.

deniliyordu. Bu ifade prensiplere atfedilen önemi gösteriyor. Aynı gazetenin başka bir başyazısında şöyle deniliyor: “*Vilson yirminci asrın müstesna bir siması bütün mezaya ve evsaf-ı medeniyesinin mütekasif bir enmuzecidir. Wilson her beldenin fahri hemşehrısı, her vatanın muhterem bir vatandaşı, her devrin hürmetle yad edeceği bir siması, bütün bir insaniyetin hakiki bir tesellisi, bir adalet-i mülküdür*”¹⁰. Henüz Yunan işgali gerçekleşmeden dillendirilen övgüler ve beklentilerin, işgal sonrasında da sürdüğü görülüyor. 26 Temmuz 1919’da toplanan Balıkesir Kongresi tarafından, “*İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya Mümessil-i Siyasilerine*” gönderilen 7 maddelik bildirin ilk maddesinde, dünya barışını esas alan Wilson Prensipleri gereği, Anadolu’nun hiçbir yerinin yabancılara teslim edilemeyeceği vurgulandıktan sonra, 2. Madde’de aynen şöyle deniliyor: “*Anadolu Türkleri, Wilson Prensipleri’nin 12’inci maddesinin derhal tatbik edileceğine ve Amerika gibi muazzam bir devlet-i medeniyenin muhterem Resi-i Cumhuriyeti tarafından Amerika milleti namına irad edilen sözlerin yalanlardan ibaret olamayacağına kanidirler*”¹¹.

Wilson Prensipleri etrafında oluşan bu ilgi, beraberinde Amerikan mandası taleplerini de yaratmıştı. Bu çerçevede bazı Amerikan heyetleri Türkiye’ye gelmiş ve çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır. Ancak, manda önerileri kabul görmemiş ve 1920 yılı ortalarında gündemden düşmüştür¹².

Vilson Gazetesi Yayın Bilgileri

Gazetenin kütüphane ve arşivlerde bilinen tek nüshası Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi, 20141 numarada kayıtlıdır¹³. Süreli yayımlarla ilgili kataloglardan birinde de bu bilgiyle yer alan gazetenin tek nüshası, yanlış olarak 6. Sayı şeklinde verilmektedir¹⁴. Oysa gazetenin üzerinde “*birinci sene-numara 1*” olarak açıkça belirtilmektedir. Kataloğu hazırlayanların yanlışlıkla gazetenin adresine ait “*numara 6*” bilgisini aktardıkları anlaşılıyor. Gazetenin bilinen yegâne nüshasının bulunduğu üniversitenin yayını olan katalogta, yayın bilgileri ve dolayısıyla sayı bilgisi doğru olarak verilmektedir¹⁵.

Vilson gazetesinin yayınlanacağına ilişkin basında tespit edebildiğimiz ilk bilgi, 12 Şubat 1919 tarihlidir. Yani iki gün öncesine aittir. İzmir’de başyazarlığını Hasan Tahsin Receb’in, sorumlu müdürlüğünü Doktor Avni

¹⁰ “*Vilson’un Avdeti*”, *Hukuk-ı Beşer*, 18 Mart [1]335, s. 1.

¹¹ *Balıkesir* 1967, s. 117-118.

¹² Türkiye’ye gelen Amerikan heyetleri ve manda meselesi için bkz. Ayışığı 2004.

¹³ Konukçu 1983, s. 18.

¹⁴ *Eski Harfli* 1987, s. 288.

¹⁵ *Seyfettin Özege* 1989, s. 578. Konukçu da yanlışlıkla 6. sayı olduğunu yazmaktadır (Konukçu 1983, s. 18).

Muhyiddin'in yaptığı *Hukuk-ı Beşer*¹⁶ gazetesindeki kısa haber şu şekildedir: “Önümüzdeki Cuma gününden itibaren haftalık Vilson mecmuasının intişar edeceğini haber aldık. Bu yeni arkadaşımızı tebrik ile devam-ı muvaffakiyetlerini temenni eyleriz”¹⁷. Vilson, elde bulunan ilk ve yegâne sayısında kendisini gazete olarak tanımlamakla beraber, bu haberde mecmua olarak anılmaktadır. Bu ilk ve eldeki tek sayıda, gazetenin periyoduna ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Fakat bu haberde haftalık olarak çıkacağı belirtilmektedir. Nitekim ikinci sayının yayımlanacağı gün, *Hukuk-ı Beşer* şu kısa habere yer vermektedir: “*Vilson refikimizin gayet müfit yazılara bezenmiş olarak bugün ikinci nüshası çıkacaktır. Mütalaasını herkese tavsiye ederiz*”¹⁸. Ancak, anlaşıldığı kadarıyla ne ikinci ne de sonraki sayılar yayımlanmıştır. *Hukuk-ı Beşer* de ne sonraki gün ve haftalarda ne bu haberi düzeltmiş, ne de yeni bir habere yer vermiştir. Büyük ihtimalle, eldeki ilk ve tek sayı, gazetenin/mecmuanın aynı zamanda son sayısıdır.

Eldeki sayı yaklaşık 30x21 cm boyutunda ve 8 sayfadan ibarettir. Dolayısıyla, şekil olarak bir gazeteden çok dergiye benzemektedir. Gazetenin hiçbir yerinde basım yeri veya matbaası hakkında bilgi verilmemektedir. Bu tarihlerde Manisa şehrinde, İstiklâl-i Osmânî adlı bir matbaa bulunduğu biliniyor¹⁹. Galip ihtimal, gazete burada basılmıştır. Ama, Manisa'da yayımlanan kitap ve süreli yayınların genelde İzmir'deki matbaalarda basıldığı da biliniyor. Dolayısıyla İzmir'deki matbaalardan birisinde de basılmış olabilir.

Gazetenin başlık kısmında bulunan yayın bilgilerine göre, sahibi ve sorumlu müdürü SadıkHzade Şerif İlhami'dir²⁰. Gazetenin yönetim yeri, “Manisa-Narlıca mevkii” olarak verilmektedir. Narlıca mevkii günümüzde Kumludere'nin (Çaybaşı deresi) batısında ve dağ eteğindeki Lalapaşa mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Gazeteye ilgili evrakın müdüriyet namına gönderilmesi gerektiği belirtildikten sonra, gazetenin İzmir'de de bir bürosu olduğu şöyle ifade ediliyor: “*İzmir'e aid hususat için Evliyazade Hanı'nda Kemaleddin Bey'e müracaat olunmalıdır.*” Haftalık olarak çıkacağı anlaşılan

¹⁶ Hakkında bkz. Gökdemir 2011, s. 7-12.

¹⁷ *Hukuk-ı Beşer*, 12 Şubat [1]335, s. 2; Gökdemir 2011, s. 42.

¹⁸ *Hukuk-ı Beşer*, 21 Şubat [1]335, s. 2; Gökdemir 2011, s. 70.

¹⁹ Bilgi 2001, s. 666. Manisa'nın işgalinden sonra, bu matbaanın satışa çıkarıldığına ilişkin bir haber için bkz. *Ahenk*, 23 Temmuz 1335, s. 1.

²⁰ Bu tarihten yaklaşık üç ay sonra, şimdiye kadar 4 nüshası yayımlandığı bilinen, fakat sadece 4. Sayısı elde bulunan *Ertuğrul* gazetesini de SadıkHzade Şerif İlhami çıkarmıştır. Bilgi 2001, s. 665-666. SadıkHzade Şerif İlhami hakkında şimdilik tatminkâr bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, SadıkHzadeler ailesi, Osmanlı döneminde Manisa şehrinde yaşayan ve ulema yetiştiren bir aile olarak literatüre girmiştir. Uluçay 1946, s. 85-86; Uluçay 2012, s. 736-737.

gazetenin, fiyatının 3, yıllık aboneliğinin 144, altı aylık aboneliğinin ise 75 kuruş olduğu yayın bilgilerinde yer alıyor.

Başlık kısmında Wilson'ın bir fotoğrafına ve şu sözlerine yer veriliyor: "... İnsaniyetin ilhamatına kulak asmayacak olursak tarih-i beşerin kayd ettiği en büyük ve namerdane iflas-ı maneviye[ye] kesb-i istikhak etmiş olacağız... İnsanlar temellükü hak ve iradeye malik bulunmayan maldan ele geçmiş eşya değildir..." Gazete bu alıntıyı yaparak, kendisini de insani değerleri ön plana çıkaran bir yayın olarak tanıtmaya çalışıyor.

Yayın Amacı

Gazetenin yayın amacı bu ilk sayıdaki kısa bir başyazı ile ifade ediliyor. "Gazetemizin Meslek ve Gayesi"²¹ başlığını taşıyan yazıda, öncelikli olarak gazetenin fikir bakımından "tamamen hür ve müstakil" olduğu ve hiçbir siyasi partinin "boyunduruğu altında" bulunmadığı vurgulanıyor. İnsanlık hukukunun hamisi olarak vasıflandırılan Wilson'ın, insanlık ve milliyetçilik ilkelerine bağlı olarak, vatanın selameti için çalıştığı belirtiliyor. Bu konuda fazla ayrıntıya girilmeden, gazetenin yayın politikası izah ediliyor. Buna göre gazete, İstanbul'dan alınacak haberler, uygulanmakta olan önlemlerle ilgili olacağı için, telgraf balantısını gerekli görmemiştir. Burada uygulanmakta olan önlemlerden kastedilenin açıkça söylenmese de Mütareke dönemi şartları dolayısıyla başvurulacak sınırlamalar olduğunu anlamak mümkündür. Kısa yazının sonunda, Milli Kongre genel sekreteri ve Ayan üyesi ünlü tarihçi Abdurrahman Şeref Bey ile Vilson Prensipleri Cemiyeti yönetim kurulu üyesi, zeki/akıllı yazar (edibe-i lebib) Halide Edib Hanım ve İsviçre'nin Cenevre kantonundaki Türk Hürriyetperveran Kongresi ile iletişim girişiminde bulduklarına vurgu yapılmıştır. Gazetenin bu isimleri anması ve iletişim girişiminden söz etmesi, haber ve yazı desteği yorumu yanında, dönemin gündemindeki önemli isimlere referans mesajı olarak da yorumlanabilir.

Gazetenin yayın amacının Wilson ilkelerini yaymak olduğunu, diğer bir yazıdaki şu ifadeler de gösteriyor: "Biz Mister Vilson'un tezkir-i nâm-ı muhteremi için gazetemizin ismini Vilson tesmiye etdik ve isminin bâlâsını Sorbon Dârülfünûnu'nda irad eylediği mühim nutuklarının bazı parçalarıyla ve resmiyle tezyin eyledik"²².

Gazetenin İçeriği

Vilson'un bu ilk ve tek nüshasında yer alan yazılarda açık imza bulunmamaktadır. Tek açık imzalı yazı, M. Muhiddin imzasını taşıyan "Vilson

²¹ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 1.

²² "Mister Vilson'un Ulu Ruhu ve Vazifemiz", *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 2.

Prensibi - Mader-i Muhtazıra" başlıklı şiirdir. Bu imzalı-imzasız yazılar hakkında birşey söylemeden önce, sıralı listesine bakmak daha doğru olur:

- ***, Gazetemizin Meslek ve Gayesi (s. 1),
- Mister Vilson'un Ulu Ruhü ve Vazifemiz (s.1-2),
- Bugün İçin Lüzumlu Malûmat: Beyazlar Ticareti Yoktur (Mabadı var) (ss. 2-4),
- M. Muhiddin, Vilson Prensibi-Mâder-i Muhtazıra (şiir) (s. 4)
- Müteverrim (ss. 4-5),
- Bu Kabahat de Türklerde mi? Manisa Metropolitdhanesi'nde Anti Nasyonalist Bir Propaganda (s. 5),
- İstanbul'un Tali'i (s. 6),
- Mühim Hâdisat-ı Siyasiye (s. 6),
- Malûmat-ı Müfide-i İdariye: Mesuliyet-i Vükela (Mabadı var) (s. 6-7),
- Biz Kuvâ-yı Tab'iyenin Bile Taht-ı Tahakkümündeyiz (Mabadı var) (ss. 7-8),
- Korkak Müntakimler (s.8),
- Mazi, Hal, İstikbal, Serbesti-i Matbuat Sineması (şiir) (s. 8),
- Vilson Asrı (s. 8),
- İlan (s. 8).

Vilson her ne kadar kendisini gazete olarak tanımlamış olsa da, şekil ve içerik incelendiğinde, *Hukuk-ı Beşer* gazetesindeki mecmua, yani dergi tanımına daha uygun düşmektedir. Gazete/dergideki ilk yazı "*Gazetemizin Meslek ve Gayesi*" başlıklı olup, gazetenin çıkış amacı ve politikası açıklanmaktadır. İkinci yazı "*Mister Vilson'un Ulu Ruhü ve Vazifemiz*" başlığını taşımakta ve Amerika Başkanı Wilson'ın barışa katkıları övülmektedir. Sonrasındaki yazı bir tefrika. Gazete/dergide bunun gibi daha sonraki sayılarda da devam edeceği belirtilen iki dizi yazı daha var. Yazıların sonlarına konulan "*mabadı var*" (arkası var) ifadesinden bu anlaşılıyor. Bu üç dizi yazısından ikisinin, dönemin siyasi ve hukuki gündemiyle, diğerinin ise Manisa kentinin bayındırlık sorunuyla ilişkili olduğu görülmektedir.

Dizi yazılardan ilki veya gazetede üçüncü yazı, "*Bugün İçin Lüzumlu Malûmat: Beyazlar Ticareti Yoktur*"²³ başlığını taşımaktadır. İçerik olarak devletlerin arazi veya coğrafyayı sahiplenmeleri ele alınmaktadır. Bu bağlamda fetih hakkı, plebisit, mübadele, satış, işgal, terk, arazi ilhakı ve aksesiyon (katılım) yöntemlerini ele almayı öngören bir yazı dizisi. Yazının bu ilk kısmında fetih hakkı, plebisit ve ilhak-ı memleket kavramları, hem tarihi örnekler verilerek ve hem de konuyla ilgili Avrupalı yazarların görüşlerine atıfta bulunarak izah edilmektedir.

²³ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 2-4.

İkinci dizi yazı veya gazedeki sırasıyla dokuzuncu yazı, “*Malûmat-ı Müfide-i İdariye: Mesuliyet-i Vükela*”²⁴ başlığını taşımaktadır. Bugünkü ifade ile yaklaşık olarak “ faydalı idari bilgiler: bakanlar kurulunun sorumluluğu” denilebilir. Yazının bu ilk bölümünde hükümet yani bakanlar kurulu, hükümdar ve cumhurbaşkanlarının hukuki sorumlulukları üzerinde durulmaktadır. Konu Osmanlı açısından anayasa bağlamında ve İslam hukuku açısından ele alınmaktadır.

Üçüncü dizi yazı veya gazetede ki onuncu yazı, “*Biz Kuvâ-yı Tab’iyyenin Bile Taht-ı Tahakkümündeyiz*”²⁵ başlığını taşımaktadır. Manisa şehrindeki Dış Mahalle semtinin harabe durumu bağlamında kaleme alınan yazının bu ilk kısmında, insanoğlunun suyun ve rüzgârın gücünü denetleme süreci işlenmektedir. Bilim ve tekniğin gelişmesiyle bu sürecin vardığı nokta ile ülkemizdeki durumun çelişik olduğu, başkentten başlayarak şehirlerimizde bayındırlık eserleri bulunmadığı için doğal afetlere maruz kalındığı, bir türlü ıslah edilmeyen Manisa’daki Haydar Deresi’nin de bunlardan birisi olduğu belirtilmektedir.

Gazetede ki dördüncü yazı M. Muhiddin imzasını taşıyan “*Vilson Prensibi-Mader-i Muhtazıra*” başlıklı bir şiidir. Wilson Prensipleri’ni öven bu şiiden başka bir şiir daha vardır. “*Mazi, Hal, İstikbal, Serbesti-i Matbuat Sineması*”²⁶ başlığını taşıyan şiir, gazetenin onikinci yazısıdır. İmzasız olan bu şiir, söyleyiş olarak kısmen Nazım Hikmet’in 1923 yılında yazdığı, “*Makinalaşmak İstiyorum*” şiirini çağrıştırmakla beraber, çok daha zayıf görünüyor.

Gazete/dergide ki beşinci yazı “*Müteverrim*”²⁷ başlığını taşıyan, kısa bir hikayedir ve gerçek hayattan alınmış izlenimi vermektedir. Ayrıca Manisa ile de ilgilidir. Altıncı yazı ise, Manisa ile ilgili bir haber-yorum yazısıdır: “*Bu Kabahat de Türklerde mi? Manisa Metropolidhanesi’nde Anti Nasyonalist Bir Propaganda*”²⁸. Yedinci yazı “*İstanbul’un Tali’i*”²⁹ başlıklı olup, Mütareke İstanbul’unda İngiliz kontrolünün başlaması dolayısıyla, başkent in geleceğine ilişkin, bir Fransız gazetesinden alıntı yazıdır. Sekizinci başlık, “*Mühim Hadisat-ı Siyasiye*”³⁰ şeklinde olup, son günlerin önemli iç, dış ve yerel siyasi haberlerini içermektedir. Onbirinci yazı da kısa bir haberdır. “*Korkak*

²⁴ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 6-7.

²⁵ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 7-8.

²⁶ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 8.

²⁷ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 4-5.

²⁸ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 5.

²⁹ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 6.

³⁰ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 6.

*Müntakimler*³¹ başlıklı haber, Meşrutiyet dönemi İzmir Valisi Rahmi Bey'in oğlunun kaçırılması ile ilgilidir. Onüçüncü yazı da kısa bir haber-yorum yazısıdır. "*Vilson Asrı*"³² başlıklı yazıda, Papa'nın Vilson hakkında sarf ettiği olumlu ifadeler nakledilmektedir. Gazete/derginin son başlığı bir "*İlan*"dır³³. Manisalı bir işletmecinin İzmir Kemeraltı'ndaki kıraathanesinin reklamıdır.

Vilson Gazetesinde Vilson ve Prensipleri

Gazetenin Vilson adını taşıması bile mesajının ne olduğunu anlamak için, özellikle 1919 yılının başlarında çok zor olmasa gerektir. Ama gazete bununla yetinmemiş ve konuyu "*Mister Vilson'un Ulu Ruhunu ve Vazifemiz*" başlıklı imzasız bir yazıyla³⁴ izah etme ihtiyacı duymuştur. Yazının başında dünyanın büyük siyasi devrimler ve önemli toplumsal değişiklikler karşısında bulunduğu vurgu yapıyor. Böyle bir tarih döneminde bir liderin "*tarih-i beşerin görmediği azim bir iyiliği alem-i insaniyete yapmak*" istediğine işaret ediliyor. Ardından Vilson'un, "... *insanlar temllükü hak ve iradeye malik bulunmayan elden ele geçmiş eşya değildir*" sözü nakledilerek, bunun yeni bir ilke olduğuna işaret ediliyor. Buna göre işgal ile arazi sahibi olunmaması gerektiği, işgallerin geçerli olmasının ülke halkının rızasına bağlı olduğu, halkının iradesi yok sayılarak bir ülkenin devletler arasında oyuncak haline getirilmemesi gerektiği belirtiliyor.

Daha önce barbar ve vahşi olarak tanımlanan kavimlerin topraklarının bu gerekçeyle ellerinden alındığı gibi kendilerinin de katledildiği ve bunun da hak olarak görüldüğü belirtiliyor. Kızılderililerin (ırk-ı ahmer) kendilerine mahsus bir uygarlıkları bulunduğu halde bu şekilde mahvedildikleri, çift hayvanı gibi ağır işlerde kullanıldıkları belirtiliyor. Bunlara karşı "*medeniyet-i insaniyetin hakiki muhibbani*"nın protestolarda bulunmasına rağmen çok azının bu zulümden kurtulabildiğine işaret ediliyor. Devamında, "*İşte bugün o Amerika aguşundan doğan hami-i hukuk-ı beşer bir evladiyla lütuflkâr-ı insaniyet olduğunu isbat ediyor. Biz Vilson'un muhibbiyiz. Çünkü Mister Vilson bütün insaniyetin muhibbidir*" denilerek, Amerikan mandası taraftarlığı da dile getirilmiş oluyor.

Yazının devamında, Alman Heyet-i Islahiyesi'nin ülkeye girmesiyle birlikte Osmanlı'nın Kayser'in imar siyasetinin kurbanı olduğu, eski hükümetin başına geçen, "*neş'et-i hayatları meşkûk birkaç sergerdeye*" telkinde bulunarak, çeşitli unsurlara mezalim uyguladığı, Dünya Savaşı'nı açarak ülkeyi tehlikeye

³¹ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 8.

³² *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 8.

³³ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 8.

³⁴ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 1-2.

attığı, bu savaş sırasında Padişah ve hükümetin gölgeden ibaret olduğu, savaşta galibiyetin ise sömürge oluşumuzun “*ilan-ı tasdiki*”, yani onaylanması olacağı yorumu yapıyor. Dolayısıyla, sömürge halinde yaşamaktansa Wilson’ın, “*bugünkü Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk aksamına emin-i hukuk-ı hakimiyet bahş olunmak lazımgelir*” düsturunda bildirilen hakimiyeti savunarak yaşamının, daha tercih edilir olduğu vurgulanıyor.

Şartların sürekli değiştiğini, her yapının sonlu olduğunu, her sönen ateşin bir şekilde parlayacağını ve her yananın da söneceğini anlatan bir beyitten sonra, gazetenin adının niçin *Vilson* konulduğu izaha çalışılmıştır. Buna göre, medeniyetin en uç noktasına ulaşmış olan Amerika ve “*düvel-i muazzama*”, Türkiye’nin hakimiyetini gasb etmeye tenezzül etmeyerek, insanlık tarihindeki manevi iflas seviyesinde olmadıklarını ispat edeceklerdir. Barışın tesisinden sonra, insanlığın müştereken, Wilson’a duyduğu minnet ve şükranın eseri olarak, muazzam insanîyet heykelini dikeceği vurgulanmaktadır. Bize düşenin, siyasi görüş ayrılıklarını terk ederek ve Wilson Prensipleri’ne bağlanarak, haklarımızı savunmak için birlik içinde olmak gerektiğine işaret edilmektedir. Gerekçe olarak, siyasi geleceğimiz açısından devletler nazarında hiçbir partinin öneminin olmadığı, Türkiye’nin onu yöneten parti sıfatıyla değil, Türkiye olarak yargılandığı gerçeğine vurgu yapılmaktadır.

Yazının sonlarında, barış konferansına doğru ilerlerken, hak ve adaleti gözeterek vatan savunmasında birlik olunması gerekliliği dile getirilmektedir. Suçluların her yerde ve zamanda cezalarını göreceği için, sorumlu şahsiyetler yüzünden nefret ve ayrılığa düşülmemesi gerektiği belirtilerek, şu beyite yer verilmektedir:

*“Vatan evladı bugün bir anadan doğmada hep
Ayrı gayrı olamaz hub u vatandır mezheb”*

Son olarak, parti kavgalarından uzaklaşmazsa, ateşkesin uygulanması bağlamında alınmakta olan önlemlerin yayılmasının kaçınılmaz olduğunun bilinmesi ve devletin içinde bulunduğu güç durumun kavranması gerektiği, aksi takdirde kişisel olarak da bundan zarar görüleceği vurgulanmaktadır.

Gazetede Wilson İlkeleri lehine kaleme alınmış M. Muhiddin imzalı bir de şiir bulunmaktadır. “*Vilson Prensipleri*” adını taşıyan ve “*mader-i muhtazıra*” yani, “*can çekişen anneye*” ithaf edilen şiirin metni şu şekildedir:

*“Wilson Prensipleri – Mader-i Muhtazıra
Sinende yer bulan o mülevves hayatların
Alçak, sefil, hain hırsıyla yırtılan
Cerhat-ı gam-feza-yı kalbe ey şefik-i vatan
Ey hasta valde, ey şefik, muhtazır ana!
Biz sarmak istedik, bağlamak onlara komak*

Bin madde-i deva, ümid, halâs, şifa
Veren bütün hayatda o âli sebatların
Azmin, iradenin, cür'etin sevkıyla bak
Kâr etmedi marazın o müdhiş belasına
Düşdün vatan-ı mematın fıraş-ezasına!
Bu bir gurub, gurub fakat eylemez devam
Şemsin ziyası olsa da zülâle râm
Sabah olur bu zulmet-i matem kaçır gider
Vilson prensibi açacak bir âlem-i diğer.
M. Muhiddin"³⁵

Wilson Prensipleri'ni, hasta yatağındaki vatana ve ülkenin ufkundaki gurub vaktine çare olarak sunan şiir, karanlıktan sonra doğacak güneşi de Wilson Prensiplerine benzetmektedir.

Gazetenin altıncı sayfasında, Paris'te barış konferansı sürerken, İstanbul'un İtilaf Devletleri temsilcisi İngiliz generalinin, İstanbul'un güvenlik sorumluluğunu üstlendiğini Osmanlı hükümetine bildirmesi hakkında, Fransız gazetesi "Lö Lövan"dan aktarılmış, "İstanbul'un Tali'i" başlıklı bir yazı bulunmaktadır. Yazı, İstanbul'un artık Avrupa'nın idaresine geçtiğini ve gelecekte uluslararası bir nitelik taşıyacağını dile getirmektedir. Gazete İngilizlerin tutumunu ve bu yazıyı, Wilson Prensipleri açısından kabul edilemez bulmakta ve hayretle karşılayarak, altına şu notu düşmektedir: "Vilson esasat-ı sulhiyesini bütün devletler kabul etti: O halde bu ne?!" Uluslararası ilişkilerde iyi niyet veya barışçıl yaklaşımların çoğunlukla gerçek duruma tekabül etmediği, genelde siyasi manevra işlevi gördüğü bilinen bir husustur. Özellikle ilişkilerin gerçek boyutunu bilmeyen, siyasi hareket alanı yaratma çabalarına yabancı kalem sahiplerinin, bu tür proje veya söylemlere daha fazla prim vermeleri, barışın tesisi yolunda anlaşılır bir durumdur. Nitekim Wilson Prensipleri de imparatorluğun savaşı kaybetme sürecinde, vatan topraklarını da kaybetme endişesi yaşayan aydınlar için bir kurtuluş reçetesi olarak görülmüştür. Dolayısıyla, Fransız gazetesinden aktarılan yazının, Wilson Prensipleri'ne büyük ümit bağlayanlarda hayal kırıklığı ve "bu ne?!" şaşkınlığı yarattığı görülmüyor.

Gazetede Wilson bahsi son kez, son sayfada geçmektedir. "Vilson Asrı" başlıklı kısa yazı, Papa'nın övgüsünü içermektedir: "Papa Reiscumhur Vilson hakkında bendegânına demişdir ki Vilson ilk nazarda insana samimiyet ve emniyet bahş ediyor. Ve bu meziyetle havariyundan "Sen Piyer'i" hatırlatıyor. Cenab-ı Hakk'ın bu harb-i feci' esnasında temayüz etdirdiği bu şahsiyet

³⁵ "Vilson Prensipleri –Mâder-i Muhtazıra", *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 4.

beşeriyetin saadetini ihzar etmiştir. // Bu asır artık Vilson asrı olacaktır.” Bu kısa metin üzerinden bakıldığında bile, gazeteyi çıkaranların Wilson’dan ve ilkelerinden, gerçekten büyük bir beklenti içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bir de, Manisa’nın Yunan işgaline uğrarken kimi yerlerinde Amerikan bayrağı asanlardan söz edilmektedir. Bu da Manisa ve çevresinde çıkardıkları gazeteye bile “*Vilson*” adını verecek kadar, Wilson Prensipleri’ne umut bağlayan bir grubun olduğunu göstermektedir³⁶.

Manisa ve Gündemi

Vilson gazetesinin yayınlandığı tarihlerde, Manisa’nın gündeminde ne vardı sorusuna cevap aradığımızda, karşılaştığımız ilk husus, Yunan işgali söylentilerine karşı, Manisa Müftüsü Âlim Efendi ile Belediye Reisi Bahri Bey ve arkadaşlarının İstanbul’a gönderdikleri protesto telgraflarıdır. 23, 25 ve 28 Ocak 1919 tarihlerinde, Padişah, Sadrazam ve Ayan Riyaseti’ne, ayrı ayrı çekilen telgrafların sayısı yaklaşık 25 civarındadır. Telgraflarla ilgili yazışmaların, 15 Şubat 1919 tarihine kadar sürdüğü görülmektedir. Telgraflarda dile getirilen hususlar incelendiğinde, yörede ciddi bir Yunan işgal tehlikesinin varlığını ve bunun yarattığı tedirginliği görmek mümkün³⁷. Buna rağmen hükümet merkezinden tatminkâr bir cevaba mazhar olamayan Manisa’nın önde gelen isimleri, başka çareler arama yoluna gideceklerdir. Nitekim *Vilson* gazetesinin yayınlanmasından üç gün önce, bir İzmir gazetesinde yayımlanan habere göre, Manisa’da Hacı Mahmud Beyzade Kâni Bey, Karaosmanzade Nuri Bey, Müftizâde İbrahim Efendi, Manisa Müftisi Ahmed Âlim Efendi, Külahdaşzâde Rıza Bey ve Yavaşzâde Hasan Efendi tarafından, İstihlâs-ı Vatan Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet hiçbir siyasi partiyle ilişkili değildir ve İzmir, Manisa, Aydın ve Denizli sancakları ahalisinin haklarını koruma amacını gütmektedir³⁸. Bu tarihlerde Manisa ve çevresi için hayati öneme sahip işgal tehlikesi, bu tehlikeye karşı gösterilen tepkiler ve örgütlenmelerin -tek sayı da olsa- *Vilson* gazetesinde bir izi bulunmamaktadır. Gazetede yazıların oluşturduğu genel kanaat şöyle özetlenebilir: İşgal tehlikesi, büyük devletlerin ve özellikle de Amerika’nın himayesine sığınmakla savuşturulabilir, ülke bu yolla bağımsızlığını koruyabilir. Çünkü Wilson Prensipleri bunu öngörmektedir.

İzmir gazetelerinden bir gün önce, yani 14 Şubat 1919 tarihinde *Vilson*’da, yayımlanan bir habere göre, Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey’e,

³⁶ Ergül 2007, s. 14. Hacim Muhiddin günlüğünün 16 Ağustos 1919 tarihli Alaşehir’le ilgili kısmında, “*Mütevellizade Teyfik bey Amerika himayesini kabul etmiş, evinin kapısında bir Amerikan bayrağı var*” diyor. *Balikesir* 1967, s. 37.

³⁷ Bilgi 2008, s. 78-92.

³⁸ *Köylü*, 11 Şubat [1]335, s. 2.

Manisa'da incelemelerde bulunan Mülkiye Müfettişi Mustafa Fuat Bey tarafından işten el çektirilmiştir. Yerine vekâleten Salihli Kaymakamı Tahsin Bey atanmıştır³⁹. Yaklaşık 15 gün sonra, Hüsnü Bey'in yerine, Vilayet İstinaf Ceza Dairesi (cinayet mahkemesi) Reisi Hüsnü (Çelebizade) Bey'in tayin olunduğuna dair haberler çıkmıştır⁴⁰. Hüsnü Bey, 4 Mart 1919 tarihinde göreve başlamıştır⁴¹. İki ay kadar sonra da, eski Mutasarrıf Hüsnü Bey hakkında, ticaretle uğraşarak görevini suiistimal etmekten dava açıldığı haberi yayımlanmıştır⁴². Mart Başında atanan Hüsnü Bey'in, Yunan işgalini kolaylaştıran ve işgal döneminde Yunan işgal kuvvetleriyle işbirliği yaparak, nihayetinde Yunanistan'a kaçmak zorunda kalan mutasarrıf olduğunu da belirtmek gerekir⁴³. *Vilson* gazetesinde mutasarrıfın el çektirildiğinden söz eden haberin altında, Manisa Polis Komiseri Eşref Bey'in de tebdil olduğu, yani değiştirildiği belirtilmektedir.

Gazetede gerçek hayattan alındığı tahmin edilen “*Müteverrim*” başlıklı bir hikâye bulunmaktadır. Verem hastalığına yakalanmış Manisalı bir askerin hastalık süreci ve altı aylık hava değişimi için Manisa'ya döndükten sonra - muhtemelen Rumlar tarafından işletilen- “*Dostluk Yurdu*”nun çam ağaçlarıyla kaplı bahçesinde karşılaştığı birkaç görüntüye değinilmektedir. Askerin burada karşılaştığı ilk görüntü, Sultan II. Abdülhamid adına dikilmiş anıtın üzerindeki ismin kazınmış olmasıdır. Asker bunu gülümsemeye karşılar ve Meşrutiyet mutasarrıflarının Manisa'daki eserlerinin isim kazımaktan ibaret olduğunu hatırlar. İkinci görüntü, Yurd kahvesinin açıklığına oturduğunda çalışanların çokluğunu fark etmesidir. Vatanın içinde bulunduğu bu zor zamanda, genç Rum vatandaşların burada kazançlı bir eğlence ile meşguliyetlerinden ve kendilerine gösterilen iyi muameleden sevinç duyar. Üçüncü görüntü, bu sevincin kısa sürmesine yol açan askerlik şube reisinin gürültülü saltanat arabasının Yurd'un kapısına gelerek sükûneti bozmasıdır⁴⁴. Bu yazıya konu olan “*Dostluk Yurdu*” hakkında, henüz başka bir bilgi bulunmamaktadır. Gerçekten bu adla veya adı farklı olan benzer bir müessese var mıydı bilmiyoruz.

Vilson gazetesinde Manisa'nın gündemine ilişkin olup, Türk-Rum ilişkilerine değinen, “*Bu Kabahat de Türklerde mi? Manisa Metropolitdhanesi'nde Anti Nasyonalist Bir Propaganda*”⁴⁵ başlıklı bir yazı bulunmaktadır. Yazıya göre, Manisa farklı unsurların uyum içinde yaşadığı bir

³⁹ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 6; *Müsavat*, 15 Şubat 1919, s. 2.

⁴⁰ *Ahenk*, 2 Mart 1335, s. 1; Berber 1999, s. 49.

⁴¹ *Ahenk*, 5 Mart 1335, s. 1.

⁴² *Ahenk*, 8 Mart 1335, s. 1.

⁴³ Ergül 2007, s. 36-40, 289, 525.

⁴⁴ “*Müteverrim*”, *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 4-5.

⁴⁵ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 5.

yerdir. Bu nedenle göçmen olarak Manisa'da bulunan Rumlar kendi memleketlerine gitmeyi tercih etmemektedirler. Ancak üzüntüye neden olan bir durum vardır. O da geçen günlerde Manisa Belediyesi'nde süreleri dolan üyelerin yerine seçilenler arasında Ermeni bulunmakla beraber Rum yoktur. Oysa Manisa'da belediye azası olmaya layık irfan seviyesi yüksek, belediye işlerinden anlar Rumlar bulunmaktadır. Onların bilgilerinden yararlanılmalıdır. Nitekim Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey, Metropolidhane'ye giderek Metropolid vekili ile görüşmüş ve uygun gördükleri kişilerin seçilmesi için propaganda yapmalarını istemiş. Bir Rum aday olmuş, fakat kazanamamış. Yazıda, propagandacıların Rum vatandaşın kazanması için çaba göstermedikleri vurgulanıyor. Bunun da, çevredeki eski zihniyetle iş gören ruhani liderlerden kaynaklandığı ve bu nedenle Rum vatandaşların hizmetlerinden mahrum kalınmasına yol açtığı belirtiliyor. Bu haber-yorumda, Manisa'daki Rum ruhani liderlerinin tutumu iyi niyetle yorumlanmaktadır. Oysa bu tarihlerde, bölgede Yunan işgaline zemin hazırlıklarının yapıldığı bilinen bir husustur⁴⁶. Rumların, Osmanlı yönetim mekanizmalarında yer almadaki isteksizliklerinin, Yunan işgal propagandasının veya hazırlıklarının yarattığı bir sonuç olduğu da söylenebilir. Nasıl olsa Yunan işgali gerçekleşecek ve nasıl olsa yönetim zaten Rum-Yunan ikilisinin eline geçecektir. Dolayısıyla Rumların belediye üyesi seçimlerindeki tutumlarını, görüntüyü kurtarmaktan ibaret, iyi niyetten uzak, eski-yeni zihniyet kavgasıyla izah edilemeyecek bir durum olarak yorumlamak gerçekliğe daha uygundur.

Gazetede Manisa'ya ilişkin son yazı, şehrin Dış Mahalle olarak adlandırılan semtindeki Haydar Deresi ile ilgili. "*Manisa'da harabazar olan dış mahalle için*" kaleme alındığı belirtilen yazı, tefrika olarak hazırlanmış. "*Biz Kuvâ-yı Tab'iyenin Bile Taht-ı Tahakkümündeyiz*" başlıklı yazıda, öncelikle insanoğlunun eski çağlara göre tabiata daha fazla hükmettiğine ilişkin genel bilgiler veriliyor. İnsanoğlunun nehirleri ve rüzgârları kontrol altına alarak, yararlı hale getirdiğine değiniliyor. Ancak ülkemizdeki durumun ilk çağ manzarası sergilediği ve bayındırlık adına anılacak pek bir şeyin bulunmadığından şikâyet ediliyor. Bizim şehirlerimizde mecraları dolan derelerin yağmurla birlikte taşarak evleri ve halkın geçim kaynağı olan arazileri yıkıp mahvettiğine değiniliyor. İdarecilerin ise kırtasiyecilikle meşgul oldukları belirtilerek konu Haydar Deresi'ne bağlanarak tefrikanın ilk yazısı şöyle tamamlanıyor: "*İki seneden beri Manisa – Birunabad şosesinin Manisa'nın Dış Mahallesiyle nokta-i telakisi olan Haydar Deresi mecrasının tamiri için vaktinde sekene-i mahalliyenin vaki olan müracaatı semeresiz kaldı*"⁴⁷. Buna

⁴⁶ Tansel 1991, s. 87-88.

⁴⁷ *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 7-8.

göre, Manisa şehri ile Bornova yolu arasındaki bağlantının kurulduğu Haydar Deresi yatağının ıslahı gerektiği halde, iki yıldır sonuç alınmadığı anlaşılıyor⁴⁸.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması, ülkenin galip devletler arasında taksimini yoğun bir şekilde gündemin başına taşımıştır. Özellikle Batı Anadolu'nun Yunan işgaline girme tehlikesi, aydınlar arasında çare arayışını hızlandırmıştır. 1918 yılı başlarında Amerikan Başkanı Wilson'ın ünlü 14 ilkesini yayınlaması ve savaş sonrası dünya düzenine ilişkin çözümler önermesi, ateşkes sonrasında bu ilkelerin çokça gündeme gelmesine yol açtı. İlkelerin 12. Maddesi Türk aydınları arasında büyük yankı uyandırdı. Mondros Ateşkesi'nin hemen ardından ülkenin kurtuluşunu bu ilkelerde gören Wilson Prensipleri Cemiyeti kuruldu. Dönemin basınında bu ilkeler ve Amerikan mandası sürekli gündemde kaldı. Wilson bu ilkeleriyle adeta dönemin barış simgesi haline getirildi.

Wilson'a yönelik ilgi başkent İstanbul'daki basınla ve aydınlarla sınırlı kalmadı. Taşrada da yansımaları oldu. Özellikle Yunan işgal tehdidi altında bulunan Batı Anadolu kentlerinden Manisa'daki yansıması küçük fakat dikkate değer oldu. *Vilson* adıyla bir gazete/dergi yayımlandı. İzmir'de yayınlanan bazı gazetelerde de, Wilson ve ilkelerine yönelik olumlu yorumlar yapıldı. Yunan işgalinden sonra, işgalden kurtulma çareleri arayan kongrelerin kararlarında bile Wilson ilkelerine yönelik beklentiler kendini göstermeye devam etti.

Wilson ve ilkelerine yönelik en dikkate değer yansıma 14 Şubat 1919 tarihinde Manisa'da *Vilson* adıyla bir gazete/derginin yayınlanması oldu. *Vilson*, Manisa basın tarihinin Mütareke döneminde yayınlandığı bilinen iki gazetesinden ilkidir. Sadıkgzade Şerif İlhami tarafından, yaklaşık A4 ebadında, 8 sayfa olarak çıkarılan gazetenin henüz başka bir nüshası gün yüzüne çıkmamıştır. Gazete, Wilson'ı insanlık hukukunun hamisi olarak görmekte, yayın amacını da insanlık ve milliyetçilik ilkelerine bağlı olarak, vatanın selameti için çalışan bir yayın şeklinde tanımlıyor. Gazete içerik olarak Wilson ve ilkelerini ele alan yazılara yer verdiği gibi, ülke ve Manisa gündemine ilişkin yazılara ve kısmen de edebi metinlere yer vermiştir. Elde ilk sayısı bulunan gazetenin uzun süreli yayınlanmayı planladığı, üç tane de dizi yazıya yer vermesinden anlaşılıyor. Dizi yazıların da dönemin ülke meselelerinin başında gelen, egemenlik, yönetim, hukuk ve bayındırlık konularında olması da dikkate değerdir.

⁴⁸ Haydar Deresi'nin sonraki yıllarda da benzer sorunlara yol açtığı anlaşılıyor. Nitekim 1931 yılında yatağı dolduğu için yönü değişmiş, Dış Mahalle'de birkaç evi yıkmıştır. Orkon 1937, s. 32.

KAYNAKLAR

1. Gazeteler

Ahenk (İzmir, 1919)
Hukuk-ı Beşer (İzmir, 1919)
Köylü (İzmir, 1919)
Müsavat (İzmir, 1919)
Vilson (Manisa, 1919)

2. Gazete Yazıları

“Müteverrim”, *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 4-5.
“Vilson’a Suikasd”, *Hukuk-ı Beşer*, 13 Mart [1]335, s. 1.
“Vilson’un Avdeti”, *Hukuk-ı Beşer*, 18 Mart [1]335, s. 1.
“Vilson Prensibi –Mader-i Muhtazıra”, *Vilson*, 14 Şubat [1]335, s. 4.

3. Kitap ve Makaleler

Adıvar 1987 Halide Edib Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı Kurtuluş Savaşı Anıları*, Atlas Kitabevi, İstanbul.

Ayışığı 2004 Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye’ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Balıkesir 1967 *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı’nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, [Haz. Şerafettin Turan], TİTEY, Ankara.

Berber 1999 Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918 - 15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Bilgi 2001 Nejdet Bilgi, “Manisa’da 1919’da Yayınlanan Ertuğrul Gazetesi”, *Türk Kültürü*, XXXIX/463 (Kasım 2001), s. 666-669.

Bilgi 2008 Nejdet Bilgi, *İstiklâl Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi*, MBKY, Manisa.

Ergül 2007 Teoman Ergül, *Merkezi Otoriteden Bağımsız Sivil Savaşı’nda Manisa*, Kebikeç Yayınları, Ankara.

Eski Harfli 1987 *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*, (1. Cilt), Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Gökdemir 2011 *Hukuk-u Beşer*, Yay. Haz. Oktay Gökdemir, İBBY, İzmir.

Konukçu 1983 Enver Konukçu, “Manisa Vilson Gazetesi”, *Manisa*, Yıl 2 Sayı 4 (Nisan 1983), s. 16-20.

Wilson Prensipleri'nin Taşrada Küçük Bir Yansıması: Vilson Gazetesi

- Orkon 1937 Cenap Refik Orkon, *Manisa Coğrafyası*, Manisa Halkevi Yayını, İstanbul 1937.
- Sarıhan 1993 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993.
- Seyfettin Özege* 1989 *Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu*, Cilt 6, Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Dairesi Başkanlığı Yayınları, Erzurum.
- Şahingöz ve Keleşyılmaz 1996 Mehmet Şahingöz - Vahdet Keleşyılmaz, "Milli Mücadele Dönemi Türk Basımında Wilson Prensipleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII/35 (Temmuz 1996), s. 357-378.
- Tansel 1991 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, MEB, İstanbul.
- Tevetoğlu 1988 Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Uluçay 1946 M. Çağatay Uluçay, *Manisa Ünlüleri*, Lise Matbaası, [Manisa].
- Uluçay 2012 M. Çağatay Uluçay, *Sancaktan Eyalete Seçme Yazılar*, Haz. M. Sabri Koz - Haşim Şahin, YKY, İstanbul.

SUMMARY

The Ottoman Empire was defeated in the World War I. This development intensified the talks of sharing Ottoman Empire's land among victorious countries. The search among intellectuals to find a way out sped up as Greece invaded West Anatolia. Wilson, the President of the United States, had released his famous Fourteen Points in early 1918. These principles proposed solutions to the problems in the post-war world order. The 12th principle concerning the Ottoman Empire resonated with the intellectuals. Right after the Armistice of Mudros, people who saw these principles as the only way to salvation of the Ottoman Empire founded Wilsonian Principles Society (Turkish: Wilson Prensipleri Cemiyeti). Newspapers and journals constantly discussed these principles and American mandate.

The intellectuals and the press in the capital city of Istanbul were not the only ones paying attention to Wilson. Country dwellers also took notice. The most notable development regarding Wilson and his Fourteen Points was the foundation of a newspaper named *Vilson* in Manisa in February 14, 1919. To our knowledge, there were two active newspapers in Manisa during the Armistice, one of which is *Vilson*. Approximately 30 x 21 cm in size, the 8-page newspaper was released by Sadıkkade Şerif İlhami. Only the first issue of the newspaper seems to have made it to today. The newspaper idealized Wilson as the protector of human rights. They stated that their mission was to work towards the betterment of the homeland while adhering to the principles of nationalism and humanity. In addition to the articles concerning Wilson and his principles, the newspaper also published articles on the current topics in Manisa and in the country as well as a few literary texts. Even though we only have the first issue of it, the newspaper was intended to be long-standing. The fact that there were three serialized articles is a testament to this intention.

Vilson was headquartered in Narlıca region in the city of Manisa with an additional office in İzmir. Its appearance resembles a journal rather than a newspaper. Nowhere in the newspaper can any information about its place of publication or printing house be found. Around that time, there was a printing house in Manisa named *İstiklâl-i Osmânî*, which may have been the printing house of the newspaper. One other possibility is that its printing house was based in İzmir. The newspaper emphasizes that it is intellectually independent and is not under the control of any political party.

In terms of actual content, the first article in the newspaper is about the newspaper's mission followed by an article detailing how Wilson contributed to peace. There are three serialized articles, two of which are about the current political and legal topics, and the other is about the city of Manisa. There are two poems about Wilson and the current topics and an additional article about Manisa. An article concerning the future of İstanbul can also be found, as well as an article excerpt from a French newspaper about the current political events. There are also some short news articles about local issues.

The newspaper aimed to convey Wilson's views in detail. They depicted the USA as the epitome of civilization, therefore a country that would not undermine

Turkish sovereignty. They argued that after the establishment of peace, a humanity monument would be built to honor Wilson's legacy. It was therefore very important to move away from political arguments and adopt Wilson's principles, they argued. The Fourteen Points were metaphorized as the sun rising over the country on her deathbed. An excerpt from a French newspaper explains the overtaking of İstanbul's security by the British and emphasizes that İstanbul was now controlled by Europe. The newspaper finds it appalling and unacceptable that the British would employ this approach and that such an article condoning the said approach would be published in a time when all countries approved of Wilson's principles of peace.

Shortly before the publication of the newspaper, there was a fear of Greek occupation of Manisa. And 3-4 days before its publication, İstihlas-ı Vatan Cemiyeti (English: Salvation of Homeland Society) was founded. None of these are mentioned in the newspaper, which suggests that the newspaper did not share the ideologies of those who sided with resistance. The newspaper argued that the threat of occupation could only be overcome by becoming a protectorate of a superpower, especially of the USA in order to protect the country's independence.

Some of the content about Manisa includes news about replacement of local authorities and assignment of various officers. A few editorials deal with Turkish-Greek relations in the province. The retrogressive mindset is blamed for the deterioration of the relationship between Turks and Greeks. Problems concerning the public works of the city are also mentioned. This single issue of the newspaper, therefore, constitutes an important historical source.